

TU ZACZYNAJĄ SIĘ SCHODY

ORGANIZACJA PROJEKTU

Mazowiecki Instytut Kultury

REALIZACJA BADAŃ

Dr Magdalena Ochał – Kolektyw Badawczy

Anna Woźniak – Mazowiecki Instytut Kultury

OPRACOWANIE MERYTORYCZNE

Dr Magdalena Ochał – Kolektyw Badawczy

Anna Woźniak – Mazowiecki Instytut Kultury

ZESPÓŁ EKSPERCKI

Maciej Augustyniak – Fundacja Polska bez Barrier

Karolina Busk – Centrum Pomocy Społecznej Dzielnicy Śródmieście

m. st. Warszawy im. prof. Andrzeja Tymowskiego

Olga Hilger – Fundacja Rodzic w mieście

Tomasz Grabowski – Mazowiecki Instytut Kultury

Magdalena Ptak – Mazowiecki Instytut Kultury

Natalia Roicka – Mazowiecki Instytut Kultury

Dr inż. arch. Paulina Tota – Fundacja Polska bez Barrier

REDAKCJA I KOREKTA

Beata Frankowska-Patrykont

ILUSTRACJA

Bogna Brewczyk Widoki.studio

PROJEKT GRAFICZNY I SKŁAD

Małgorzata CZARLI Bajka

Badania zrealizowano dzięki finansowaniu ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego w ramach działalności Mazowieckiego Obserwatorium Kultury.

MAZOWIECKI
INSTYTUT
KULTURY

JEDNOSTKA
ORGANIZACYJNA
SAMORZĄDU
WOJEWÓDZTWA
MAZOWIECKIEGO

Mazowsze.
serce Polski

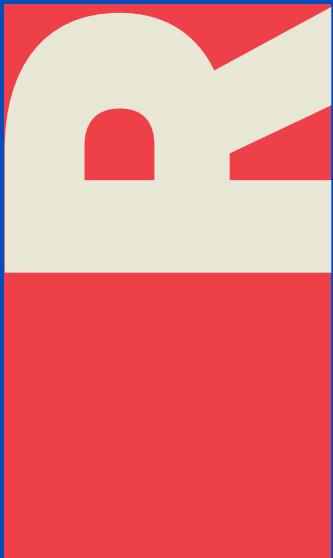
fbp
FUNDACJA
Polska
bez barrier.org

Rodzic
W MIEŚCIE

TU

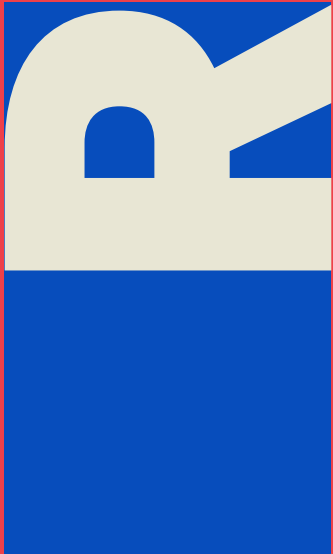
**ZACZYNAJĄ SIĘ
SCHODY**

**Dostępność instytucji
kultury z woj. mazowieckiego
dla wszystkich osób,
w tym osób
z niepełnosprawnościami**

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE _____	7
DOSTĘPNOŚĆ – CO TO JEST? _____	9
DOSTĘPNOŚĆ – SŁOWNIK _____	13
DOSTĘPNOŚĆ A SPECYFIKACJA INSTYTUCJI + MIEJSCE _____	17
DOSTĘPNOŚĆ – DLA KOGO? _____	21
DOSTĘPNOŚĆ – START _____	25
DOSTĘPNOŚĆ W INSTYTUCJI KULTURY _____	29
KOORDYNATOR_KA DOSTĘPNOŚCI _____	33
DOSTĘP DO INFORMACJI O ODBIORCACH _____	37
BUDŻET A DOSTĘPNOŚĆ _____	39
WSPÓŁPRACA W DOSTĘPNOŚCI _____	43
WSPARCIE W DZIAŁANIACH NA RZECZ DOSTĘPNOŚCI _____	47
ZAMIAST ZAKOŃCZENIA _____	53

WPROWADZENIE

Dostępność nie jest już dziś traktowana jako dobra praktyka, ale pewna właściwość rzeczywistości, w coraz większym stopniu wymagana prawem. Dostępność zapewnia się m.in. poprzez rozwiązania architektoniczne, techniczne oraz przez szeroko rozumiane usuwanie istniejących barier, gwarantujące możliwość uczestniczenia w kulturze wszystkim grupom odbiorców.

Ten raport jest efektem badania zainicjowanego przez Mazowiecki Instytut Kultury¹, będącego częścią projektu „7 Wspaniałych. Ambasady Dostępności”². Głównym celem badania było ustalenie, jak „dostępność” funkcjonuje w świadomości pracowników_czek różnych instytucji kultury na Mazowszu. Potrzeba takiego badania wzięła się z przekonania, że dostępność, która jest dla wielu osób (a potencjalnie dla każdego z nas) warunkiem niezależności i możliwości pełnego uczestniczenia w życiu społecznym, powinna być właściwie rozumiana. Chcieliśmy więc dowiedzieć się, jak definiuje się dostępność na własny użytek instytucji i jak te definicje przekładają się na działania.

Badanie miało formę wywiadów pogłębionych - indywidualnych i grupowych, które przeprowadziliśmy w 21 instytucjach kultury. Instytucje wybrałyśmy do badania celowo, różnicując je pod względem wielkości miejscowości, w której się znajdują, oraz rodzaju działalności, która stanowi ich główny obszar działania - wśród badanych instytucji były biblioteki, domy kultury oraz muzeum. Częścią tej grupy były też ambasady dostępności, czyli instytucje kultury zakwalifikowane do programu „7 Wspaniałych”.

Od początku zastanawialiśmy się, w jakiej formie powinniśmy przygotować raport z badania, nie chcąc, żeby było to po prostu wyliczenie tego, co komu wiadomo lub nie wiadomo na temat dostępności. Tym bardziej, że stan wiedzy w różnych instytucjach jest po prostu różny i niekoniecznie pokrywa się z zakładanymi podziałami na większe i mniejsze miejscowości czy podmioty dysponujące większym lub mniejszym budżetem. Rozwiązanie przyniosły nam kolejne rozmowy prowadzone w ramach badania. Spotkałyśmy instytucje, które mogą być inspiracją dla innych, przodują w udostępnianiu swoich zasobów i dysponują środkami na realizację tych planów. Większość przedstawicieli_elek instytucji podzieliła się z nami jednak niepewnością, dezorientacją i zagubieniem w definicjach, przepisach, wymaganiach i oczekiwaniach wobec nich jako podmiotów publicznych. Główny wniosek z naszego badania był bowiem (nie tylko) taki, że brakuje wciąż wiedzy, ale że, mimo dobrej woli i zapału do działania, brakuje jasnych informacji o tym, gdzie można wiarygodną wiedzę zdobyć, z kim można podzielić się wątpliwościami lub kogo poprosić o pomoc, szukając dostępnościowych rozwiązań. Brakuje też wymiany wiedzy między różnymi podmiotami działającymi na polu kultury, w efekcie większość instytucji szuka tych samych informacji, ale na własną rękę. Wielu z nich towarzyszy dodatkowo lęk,

¹ Mazowiecki Instytut Kultury od 2014 r. realizuje badania w zakresie dostępności instytucji kultury dla wszystkich użytkowników, w tym osób z niepełnosprawnością. Więcej: <http://www.mazowieckieobserwatorium.pl/badania/7404-dostepnosc-instytucji-kultury-dla-osob-z-niepelnosprawnosciami-w-miastach-powiatowych-woj-mazowieckiego.html> (dostęp 7.10.2021 r.)

² <http://www.mazowieckieobserwatorium.pl/30-szkolenia/konsultacje/7382-7-wspanialych-ambasady-dostepnosci.html> (dostęp 07.10.2021 r.)

1. DOSTĘPNOŚĆ

– CO TO JEST?

Zdefiniowanie dostępności sprawia trudność. Z jednej strony pojawiają się określenia bardzo szerokie, według których dostępność to synonim otwartości, z drugiej definicje zawężające dostępność do braku przeszkód architektonicznych dla osób z niepełnosprawnościami ruchu. Często przewija się w tym kontekście wątek pomocy i „szczególnych potrzeb”, przez które definiuje dostępność również Ustawodawca³. Dostępność bywa traktowana jako pewna innowacja lub dobra praktyka w funkcjonowaniu instytucji, wiążąca się z inwestycjami, rzadziej jako oczywisty warunek umożliwienia korzystania z niej różnym grupom odbiorców.

■ Jak najkrócej można zdefiniować dostępność?

Dostępność to właściwość lub cecha rzeczywistości, w której żyjemy – przestrzeni, usług, produktów – która sprawia, że mogą z niej korzystać wszyscy na równi. Na tak rozumianą dostępność składają się kompleksowe działania, wynikające z namysłu nad potrzebami i oczekiwaniami oraz uwarunkowaniami funkcjonowania różnych grup odbiorców.

■ Jak brzmiałaby rozwinięta definicja dostępności?

Dostępność to wieloetapowe działania danego podmiotu, poprzedzone diagnozą potrzeb i uwarunkowań odbiorców, przygotowujące do tworzenia oferty przyjaznej osobom z każdej grupy społecznej, niezależnie od wieku, wykształcenia, płci, stanu zdrowia, tradycji kulturowej, sytuacji ekonomicznej etc. Działania te zawsze prowadzić powinny do poszerzania grup odbiorców i zapewnienia wszystkim maksymalnego bezpieczeństwa i wygody podczas korzystania z oferty.

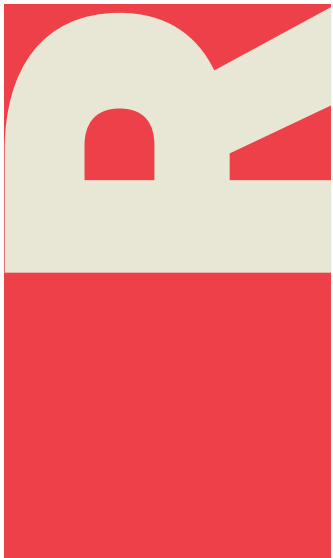
³ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/ofunduszach/fundusze-europejskie-bez-barier/dostepnosc-plus/ustawa-o-dostepnosc/> (dostęp: 07.10.2021 r.)

Czego unikać, definiując dostępność?

Zawężenia polegającego na skupianiu się głównie na niepełnosprawności (ruchowej), tworzeniu rozwiązań dla wąskich grup odbiorców (tam, gdzie to możliwe, myślimy szeroko, tworząc jedno rozwiązanie dla maksymalnie dużej grupy osób), stygmatyzacji (wtórnej) oraz wypowiadania się za daną grupę lub w jej imieniu.

W jaki sposób myśleć o dostępności instytucji kultury, żeby nie zbłądzić?

Najlepiej jest założyć, że wszyscy mamy takie same potrzeby, w tym także kulturalne – że istnieje jakaś wspólna nam wszystkim część, definiowana jako człowieczeństwo, oraz w swojej działalności myśleć o podmiotowości odbiorców. Należy też pamiętać, że dostępność to proces i nie od razu uda nam się zrobić wszystko, ale zdecydowanie warto zmieniać choćby małe na początek elementy, które mogą stanowić dla innych barierę. Czyli nawet jeśli nie mamy jeszcze odpowiedniej infrastruktury czy programu, to zadbajmy o relacje i komunikację, to będą pierwsze, ważne kroki w drodze do dostępności.

2. DOSTĘPNOŚĆ

– SŁOWNIK

Rozmawiając o dostępności w kontekście grup, które ona obejmuje, używa się wciąż różnych określeń; dotyczy to zwłaszcza opisu osób z różnymi typami niepełnosprawności. W wielu przypadkach używa się albo zdrobnień, albo określeń fachowych. Daje się wy czuć natomiast dezorientację wśród wielu osób, które nie wiedzą, jak mówić na ten temat i dlaczego właśnie tak, nie nadążając za zmianami, które pojawiają się w języku. Nie brakuje im dobrej woli, a jedynie wiedzy i przekonania, że pewne określenia są lepsze od innych.

■ Jakich określeń unikać w kontekście dostępności (i dlaczego)?

Zawsze warto takie pytania zadawać konkretnym osobom, bo wypowiedanie się w imieniu jakiejś grupy jest z założenia błędne. W przypadku dostępności lepiej jest postawić na szczerość w relacji i w kontakcie z drugą osobą. Najlepiej definiować ofertę przez narzędzia i usługi, które służą dostępności (np. wystawa fotografii z audiodeskrypcją a nie wystawa dla osób niewidomych).

Warto ze swojego słownika wyeliminować następujące określenia:

niepełnosprawni_y_a – bo zamyka to człowieka w jednym wymiarze;

osoby ze specjalnymi potrzebami – bo potrzeby mamy takie same, a chodzi o to, żeby każdy mógł je na równi realizować;

osoby wykluczone, zmarginalizowane – to określenie stygmatyzujące;

klient_ka, podopieczny_a oraz opiekun_ka jako określenie osoby towarzyszącej, wspierającej – bo określa to z góry pozycję i relację.

Niedopuszczalne są określenia infantylizujące dorosłe osoby z niepełnosprawnościami, a także osoby w wieku senioralnym.

Jakie określenia stosować (i dlaczego)?

Odbiorca_czyni - bez względu na uwarunkowanie społeczne, kulturowe, ekonomiczne.

W odniesieniu do naszych działań służących dostępności: **włączać, otwierać, wspierać, asystować, możliwości, szanse**. Zamiast dla „osób na wózkach” lepiej użyć określenia „bez barier architektonicznych”, „przyjazny sensorycznie” zamiast dla „osób w spektrum autyzmu”. Starajmy się, by język, którego używamy, tworzył komunikaty nie stygmatyzujące.

Czy są dobre słowniki / poradniki dotyczące słownictwa, którego używamy w kontekście dostępności?

Język bardzo szybko się zmienia, a słowa, których używamy, kształtują naszą rzeczywistość. W wielu dokumentach, nawet tych najnowszych, autorzy, pisząc o dostępności, posługują się archaicznym językiem, więc zmiana na poziomie masowym następuje z opóźnieniem. Warto śledzić szkolenia z języka inkluzywnego, prowadzone przez osoby reprezentujące organizacje/instytucje zajmujące się dostępnością.

Poniżej kilka dobrych, aktualnych przykładów:

<http://spoldzielniafado.pl/sloownik-dostepnosci>

<https://kulturawrazliwa.pl/webinary-dostepne-online/>

Czy istnieją poradniki dostępnościowego savoir-vivre'u?

Nasi eksperci dzielą się w opiniach na temat tego typu poradników. Część uważa, że empatię najlepiej kształtuje się w kontakcie z drugim człowiekiem, że to spotkania w różnych środowiskach, a nie poradniki uświadamiają i uwrażliwiają na różnorodność. Inni są zdania, że nie każdy musi być gotowy od razu na takie wyzwania, więc podręczniki dają szansę na uniknięcie niezręczności i zadbanie o wzajemny szacunek przy pierwszych kontaktach.

Rekomendujemy więc spotkania, a dla tych, którzy czują, że muszą się do nich przygotować, zostawiamy linki do poradników:

<https://kulturabezbarier.org/wp-content/uploads/2019/12/Otwarci-dla-wszystkich-publicacja-www.pdf>

https://www.pfron.org.pl/fileadmin/News/Oddzialy/opolski/2018/06_czerwiec_2018/12_miniporadnik_Savoir-vivre/PFRON_O-08-062018_-_12_zal_1_Savoir-vivre-wobec-osob-z-niepelnosprawnoscia.pdf?utm_campaign=pfron&utm_source=df&utm_medium=download

3. DOSTĘPNOŚĆ A SPECYFIKA INSTYTUCJI + MIEJSCE

Na myślenie o dostępności, jej wymaganiach i warunkach, wpływa również pole, na którym instytucja działa. Pracownicy_cce bibliotek skupiają się na książkach, wysokościach regałów i miejscach dostępnych między nimi, w domach kultury częściej mówi się o dostępności oferty kulturalnej i wydarzeniach plenerowych. Jest to naturalne, ale w konsekwencji często zawężamy rozumienie dostępności do głównych obszarów działalności instytucji i tracimy z pola widzenia szerszy kontekst. Dodatkowo, badani_ne z mniejszych miejscowości podkreślali_ły, że ich sytuacja różni się, bo znają się nawzajem i wiedzą o potrzebach swoich użytkowników_czek. W części przypadków oznaczało to, że rzeczywiście można mówić o dobrych praktykach dotyczących dostępności, opartych na niejako „naturalnej” diagnozie, ale w wielu innych o powielaniu stereotypów, utrwalaniu podziałów i przekonania, że osoby z niepełnościami nie uczestniczą w kulturze. Skutkiem funkcjonowania w małej społeczności bywał też brak możliwości obserwowania, w jaki sposób użytkownicy_czki korzystają z istniejących w instytucjach rozwiązań (lub jakie napotykają bariery), oraz brak okazji do praktykowania nabytych umiejętności (np. posługiwania się PJM).

Czy jest coś specyficznego, jeśli chodzi o dostępność w instytucjach kultury?

Instytucje kultury powinny być przykładem miejsc spotkań dla wszystkich, bo kultura jest częścią szeroko rozumianej polityki społecznej. Działania włączające w instytucjach kultury nie powinny ograniczać się do budowania możliwie najszerszej grupy odbiorców_czyni; instytucje powinny myśleć też o dostępności dla potencjalnych pracowników_ic i zapraszać reprezentantów_ki różnych grup do działań artystycznych. Instytucja uzyska status dostępnej, jeśli sami pracownicy będą do tego przekonani – to często konieczny warunek dostępności.

Czy jest coś specyficznego, na co warto zwrócić uwagę, jeśli chodzi o dostępność w różnych typach instytucji kultury?

Warto wyjść z założenia, że niezależnie od typu instytucji jest ona dla wszystkich, jakkolwiek każda z nich powinna zachować swoją tożsamość – mieć własną misję, cele, narzędzia działania. Ze względu na tę specyfikę warto więc np. planować i komunikować ofertę w odniesieniu do własnych celów, ale uwzględniając odbiorców z różnych grup (różne ścieżki zwiedzania w muzeach, stosowanie odpowiedniego języka, umożliwienie dotykania eksponatów etc.)

Czy są różnice, jeśli chodzi o dostępność, w przypadku dużych i małych miejscowości (= dużych i małych społeczności)?

Nie ma, dostępność opiera się w dużej mierze na doświadczeniach i wiedzy. Funkcjonowanie w małej lub dużej miejscowości wiąże się zarówno z szansami, jak i zagrożeniami. Zawsze dobrze jest wykorzystać lokalny potencjał w rozpoznaniu grup odbiorców, diagnozowaniu ich potrzeb, docieraniu do nich z informacją, partycypacji w tworzeniu oferty.

Czy to, że instytucja działa w małej miejscowości, może być dla niej atutem do wykorzystania?

Tak, taka instytucja ma potencjał bycia centrum społecznym, może inicjować i przeprowadzać zmiany, stać się prawdziwie kulturotwórczym organizmem realizującym cele społeczne, a nie tylko rozrywkowe. Może tworzyć trendy, przełamywać schematy, korzystać z lokalnych zasobów, pozyskiwać partnerów z różnych obszarów (współpracować z sektorem edukacji, NGO,

biznesu etc.), być w stałym kontakcie z mieszkańcami_kami. W mniejszej społeczności łatwiej jest odczuć, że instytucja jest potrzebna, szybciej widać efekty pracy i czuć reakcję społeczną na proponowane działania.

■ Jak wytrwać w przekonaniu, że instytucjom w małych miejscowościach też potrzebna jest dostępność (mimo że grono odbiorców nie jest duże i zróżnicowane)?

Warto zapraszać do współpracy na polu dostępności np. lokalne grupy osób z niepełnosprawnościami, seniorów_ki, rodziców z małymi dziećmi. Skontaktować się z lokalnymi aktywistami_kami społecznymi, organizacjami pomocowymi, wzajemnie wspierać się i nakręcać do działania. Szukać sieci wsparcia ponadlokalnego, wyznaczać sobie osiągalne cele, cieszyć się z sukcesów i chwalić się nimi, dając przykład innym.

4. DOSTĘPNOŚĆ

– DLA KOGO?

Kiedy pojawiał się temat dostępności, w większości przypadków skupiano się na osobach z niepełnosprawnością ruchową, w tym poruszających się na wózku. W dalszej kolejności mówiono o osobach z niepełnosprawnością wzroku, słuchu, niepełnosprawnością intelektualną, a w końcu o seniorach. W toku rozmowy wspólnie dochodziliśmy do wniosku, że właściwie dostępność dotyczy wszystkich. Wydaje się jednak, że brak doprecyzowania grup odbiorców sprawia, że trudniej myśli się z wyprzedzeniem o rozwiązaniach służących dostępności, traci się z pola widzenia różne życiowe sytuacje, w których jest ona niezbędna. Obok częstych deklaracji naszych rozmówców – czyń, że nie brakuje im empatii i nie wyobrażają sobie, żeby komuś odmówić pomocy, pojawiał się jednocześnie problem w rozpoznaniu grup, które mogłyby napotkać przeszkody w dostępie do instytucji. Wielokrotnie podkreślano również, że dobra wola nie wystarcza, gdy brakuje im konkretnej wiedzy.

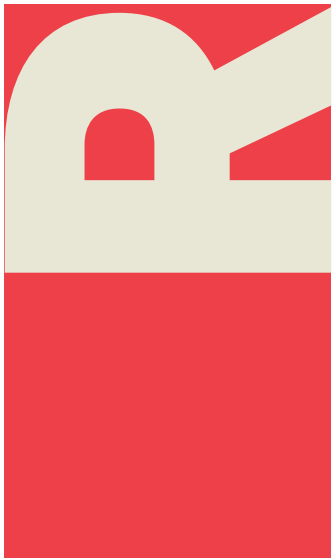
Kogo dotyczy dostępność?

Wszystkich.

Jakie osoby bierzemy pod uwagę, myśląc o dostępności?

- Osoby w każdej kategorii wiekowej, w tym szczególnie dzieci, młodzież, seniorzy.
- Osoby z różnymi typami niepełnosprawności (także intelektualną).
- Osoby w spektrum autyzmu.
- Osoby doświadczające kryzysu psychicznego.
- Rodziny (w tym rodziny wielodzietne).

- Kobiety w ciąży.
- Osoby funkcjonujące poza trybem zawodowym (np. freelancerzy, seniorzy, osoby asystujące, wychowujące dzieci).
- Osoby o różnej wrażliwości sensorycznej.
- Obcokrajowcy.
- Osoby g/Głuche
- Osoby z innych kręgów kulturowych.
- Osoby w trudnej sytuacji ekonomicznej.
- Osoby/ rodziny przeżywające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.
- Dzieci i młodzież ze środowisk zaniedbanych.
- Dzieci i młodzież wychowujące się poza rodziną.

5. DOSTĘPNOŚĆ

– START

Nasi rozmówcy_czynnie przyznawali_ły, że temat dostępności pojawił się w instytucji niedawno. Dla części z nich wraz z wymaganiami konkursowymi - ministerialnymi i unijnymi - lub Ustawą o zapewnianiu dostępności z 2019 roku. Deklarowali_ły jednocześnie, że do dziś bardzo rzadko rozmawiają o dostępności z przedstawicielami_kami organizatora ich instytucji. Na sposób widzenia dostępności wpływają więc przede wszystkim osobiste doświadczenia konkretnych pracowników_ic. Im więcej tych doświadczeń, tym większa świadomość w obszarze dostępności i przekonanie o bezwarunkowej konieczności zajmowania się tym tematem. Najwięcej trudności pojawia się niemal u wszystkich na początku, zwłaszcza w przypadku instytucji, które znajdują się w starszych (często zażytkowych) budynkach i mają niskie budżety. Ale to nie kwestie finansowe są największym problemem, lecz dylematy, jakim działaniom nadać priorytet na początkowym etapie.

Od czego zacząć, chcąc uczynić instytucję dostępną?

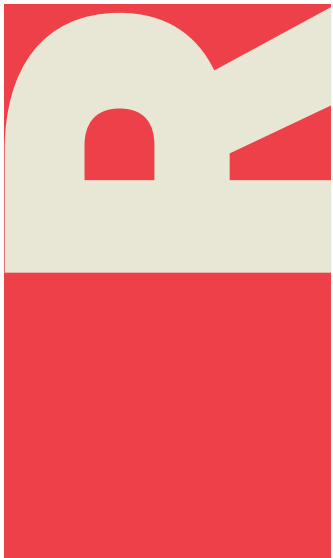
Od refleksji, najlepiej w gronie ekspertów_ek (także lokalnych, np. pedagogów_żek specjalnych, rehabilitantów_ek, pracowników_ic ośrodków pomocy społecznej, przedstawicieli_ek NGO etc.) i z odwołaniem do lokalnych diagnoz społecznych.

Warto też zabezpieczyć budżet (nawet niewielki, ale celowy), stworzyć listę priorytetów merytorycznych oraz inwestycji, poszukać wsparcia w podmiotach lokalnych (samorządzie, NGO, biznesie).

Na początku kluczowe bywają też postawy pracowników_ic instytucji i uwrażliwienie ich na kwestie dotyczące dostępności, warto więc zorganizować szkolenia (z otwartości, wyobraźni, empatii, ciekawości, dobrych praktyk / savoir-vivre'u wobec osób z niepełnosprawnościami).

■ Jakie kroki należy uczynić na drodze „udostępniania” instytucji, gdy startujemy od zera?

- Zebranie informacji, określenie zasobów (diagnoza).
- Spotkania w gronie ekspertów_ek, w tym z osobami z różnych grup odbiorców. Zachęcamy, by na spotkania zapraszać również osoby reprezentujące organizatora instytucji kultury.
- Plan działań (także finansowy).
- Zabezpieczenie budżetu celowego.
- Szkolenia dla kadry zarządzającej, osoby koordynującej dostępność i RÓWNOCZESNE szkolenia całego zespołu instytucji (z pionem administracyjnym, technicznym i księgowym włącznie).
- Komunikowanie (wewnętrzne i na zewnątrz) o każdym kroku poprawy dostępności.

6. DOSTĘPNOŚĆ W INSTYTUCJI KULTURY

Dostępność w instytucji kultury jest często utożsamiana z dostępnością architektoniczną, ewentualnie (pod wpływem ustawy) z dostępnością cyfrową⁴, co jest dużym zawężeniem tego tematu. Ograniczona definicja dostępności wpływa na wyobrażenia o tym, co jest powinnością instytucji publicznej. O ile wszyscy prawie myślą o infrastrukturze, o tyle już nieliczni zastanawiają się nad tym, jak projektować ofertę, aby była dostępna, i jak informować o niej mieszkańców. Dylematem dla wielu osób pozostaje kwestia komunikacji, zwłaszcza w przypadku oferty różnego typu zajęć – czy dostępność w tym przypadku oznacza brak wyróżniania jakichkolwiek grup jako tych, do których oferta jest kierowana, czy powinno się jednak podkreślić (poza deklaracją dostępności), np. że prowadzący zajęcia mają przygotowanie do pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Jest to szczególnie trudne tam, gdzie instytucje były dotychczas niedostępne, a mieszkańcy przyzwyczaili się do faktu, że dostęp do nich jest utrudniony.

co trzeba zadbać w zakresie dostępności infrastrukturalnej?

Trzeba pamiętać, że podejmowanie decyzji dotyczących infrastruktury bez konsultacji eksperckich kończy się bublek architektonicznym. Wiele nowo powstałych lub wyremontowanych budynków ma problemy z dostępnością.

Warto oprzeć się na standardach dostępności, np.:

<https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/standardy-dostepnosci-budynkow-dla-osob-z-niepelnosprawnosciami>

https://polskabezbarier.org/documents/standardy_dostepnosci_warszawa.pdf

⁴ Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190000848/T/D20190848L.pdf> (dostęp: 7.10.2021 r.)

W naszej instytucji KAŻDY powinien móc:

- poruszać się samodzielnie,
- samodzielnie odnaleźć drogę do obranego celu,
- samodzielnie skorzystać z oferty Instytucji,
- samodzielnie opuścić budynek (również w warunkach zagrożenia, trzeba więc pamiętać też o ewakuacji).

Zwłaszcza wtedy, gdy powstają plany nowego budynku, w którym mieści się instytucja, warto zwrócić się do ekspertów_ek i rozważyć, jak wszystkie rozwiązania (w tym też te efektywne, np. przeszklone drzwi, schody) będą wpływać na dostępność.

co trzeba zadbać w obszarze dostępności organizacyjnej (wewnątrz instytucji)?

O szkolenia, aktualizację wiedzy, określanie wspólnych wartości, etapowanie prac nad dostępnością, czytelne komunikaty wewnątrz zespołu, tworzenie przestrzeni dla wyrażania wątpliwości itp. oraz udostępnienie instytucji również dla pracowników i artystów.

Bardzo ważne jest, żeby w tę pracę nad dostępnością zaangażować cały zespół.

Poprawianie dostępności to proces ciągły i powtarzalny.

co trzeba zadbać w obszarze dostępności zewnętrznej oferty instytucji kultury?

- Zrozumiałe, pełne i aktualne informacje o instytucji.
- Przeszkolenie instruktorów, kadry merytorycznej i technicznej.
- Stworzenie przestrzeni do spotykania się, wspólnego bycia i uczestniczenia w wydarzeniach.
- Dostępność nie oznacza potrzeby tworzenia oferty specjalnej, ale szukania sposobów na udostępnienie obecnej.
- Pomysł na dostępność, np. ścieżki sensoryczne, zajęcia stymulujące wrażliwość dotykową, pamięć, potrzebne różnym grupom.
- Narzędzia dostępności (audiodeskrypcję, tłumacza PJM, pętlę indukcyjną).

■ Jakie są dobre praktyki, jeśli chodzi o dostępność na polu komunikacji zewnętrznej?

- Praktyczna, czytelna deklaracja dostępności.
- Krótkie, czytelne informacje o wydarzeniach.
- Opisywanie zdjęć w mediach społecznościowych.
- Zadbanie o PJM w tłumaczeniach komunikatów.
- Napisy, audiodeskrypcja/audiowstęp do filmów.
- Kontakt do osoby, która udzieli informacji nt. dostępności/ewentualnej asysty.

■ Co powinno być zapewnione podczas wydarzeń plenerowych?

- Dobra widoczność wydarzenia.
- Dostępne ciągi komunikacyjne.
- Parking dla Osób z Niepełnosprawnościami.
- Toalety dla Osób z Niepełnosprawnościami.
- Krzesła (z podłokietnikami i bez).
- Dobrze oznaczony punkt informacji z tłumaczem PJM (np. zamiast telefonicznym zdalnym).
- Audiodeskrypcja na żywo.
- Pętla indukcyjna.
- Asysta.
- Woda dla ludzi i zwierząt.

7. KOORDYNATOR_KA DOSTĘPNOŚCI

Najlepiej, gdy stanowisko koordynatora_ki dostępności obejmuje osoba mająca choćby bazową wiedzę na temat dostępności oraz/lub doświadczenia z tego zakresu. W praktyce na stanowisko koordynatora_ki dostępności bywają mianowane osoby przypadkowe. Tak odbierała to część osób badanych, będących koordynatorami_kami. Zgłaszały, że o ile nie brakuje im dobrej woli, o tyle czują brak wiedzy w obszarze dostępności. Funkcja, którą pełnią, jest dla nich dodatkowym zajęciem, a ich podstawowe obowiązki zabierają tak dużo czasu, że nie mają go na inne działania. Wiedzę w nowym obszarze muszą zdobywać same, metodą prób i błędów, nie mogąc liczyć na wsparcie z zewnątrz. Mają też poczucie osamotnienia, bo często trudno im włączyć współpracowników we wspólne działania. Nie jest rzadkością sytuacja, w której, gdy zabraknie koordynatora_ki, nikt nie jest w stanie jej_go zastąpić, nawet w najprostszych czynnościach.

Czy są osoby lepiej lub gorzej nadające się na stanowisko koordynatora_ki dostępności?

Są osoby lepiej i gorzej zmotywowane oraz lepiej i gorzej przeszkolone. Wiedza i ciekawość innych ludzi to w tym przypadku podstawa.

■ Jakie warunki działania należy zapewnić koordynatorowi_cie dostępności w instytucji publicznej?

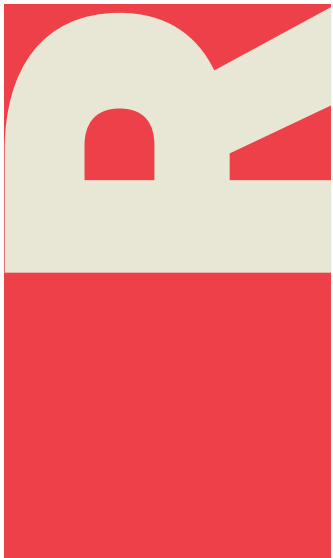
Głównym obszarem działania koordynatora_ki powinna pozostać dostępność w instytucji, a nie tysiące innych spraw. Konieczne jest zapewnienie określonego budżetu i narzędzi działania. Niezbędna jest swoboda w mówieniu o brakach w instytucji oraz wsparcie i zrozumienie dyirekcji.

Kilka dodatkowych słów w niezbędniku:

<https://www.gov.pl/web/sluzbacywilna/niezbednik-koordynatora-dostepnosci>

■ Czy koordynator_ka jest w stanie sam_a zadbać o dostępność instytucji?

Nie, konieczne jest wsparcie całego zespołu, w tym kadry zarządzającej i organizatora instytucji kultury.

8. DOSTĘP DO INFORMACJI O ODBIORCACH

W wielu instytucjach dzielono się przekonaniem, że pewne grupy odbiorców_czyń nie uczestniczą w jej działaniach lub uczestniczą bardzo rzadko. Im dłużej trwała nasza rozmowa, tym mniejsza była pewność naszych rozmówców_czyń, z czego to wynika – czy z niechęci do uczestniczenia w kulturze czy z barier w dostępie do niej. Sporadycznie zdarzało się, że instytucja dysponowała własnymi badaniami lub danymi, pozwalającymi zidentyfikować różne grupy odbiorców oraz ich potrzeby. Zgłaszano też, że coraz trudniej docierać jest do odbiorców_czyń, ze względu na rozporządzenie o ochronie danych osobowych RODO oraz brak współpracy lokalnej na tym polu. Wrażenie pracowników_ic instytucji kultury z małych miejscowości, że „wszyscy znają wszystkich”, bywa często złudne, ale przekłada się na przekonanie, że nie ma potrzeby dbania o dostępność instytucji w pewnych obszarach, bo nie ma osób, które chciałyby z niej korzystać.

W jaki sposób można docierać z informacją do różnych grup odbiorców (w tym OzN)? Jakie są dobre praktyki w tym obszarze?

Dbanie o dostępność informacji (niehermetyczny język, napisy, PJM, język obcy dostosowany do grup lokalnych).

Prośenie o wsparcie działań komunikacyjnych organizatora danej instytucji.

Zawieranie partnerstwa z podmiotami, które mogą informacje przekazać dalej, do grup, do których chcemy dotrzeć.

Nawiązanie relacji z grupami, które chcemy do siebie zapraszać. Szukanie wśród nich ambasadatorów, którzy będą nas reprezentować w ich środowisku, przekazywać informacje, zapraszać na wydarzenia.

9. BUDŻET A DOSTĘPNOŚĆ

Temat braku środków na działania związane z dostępnością pojawił się w naszych rozmowach, ale ich nie zdominował. Wszyscy zgadzają się co do tego, że zmiany w instytucjach, zmierzające do coraz większej ich dostępności, będą postępować, część z nich staje się obowiązkiem, można więc się spodziewać, że będą na to przeznaczane coraz większe kwoty z budżetu. Instytucje liczą na zrozumienie organu prowadzącego i idące za tym dodatkowe środki dla instytucji. Obecnie najwięcej środków przeznacza się na usługi informatyczne, w związku z wymogami ustawy, co jest szczególnie odczuwalne w małych instytucjach, niezatrudniających informatyka na etacie. Jeśli chodzi o inne dostępnościowe kwestie, pracownicy_cy instytucji starają się wykorzystywać posiadane zasoby, a nierzadko też korzystają z pomocy znajomych, rodziny, innych zaprzyjaźnionych podmiotów. W praktyce oznacza to duże kompromisy w realizowanych w ramach dostępności przedsięwzięciach, w tym też rozwiązaniach architektonicznych, odbiegających w konsekwencji od istniejących standardów.

Co da się zrobić w instytucji w obszarze dostępności bez dodatkowych kosztów finansowych?

Warto podjąć działania, które wymagają dodatkowej pracy, ale nie wiążą się z kosztami:

- z ciągów komunikacyjnych można usunąć przeszkody dla osób niewidomych lub słabowidzących oraz osób na wózkach,
- na stronie internetowej i w mediach społecznościowych można zamieścić jasne komunikaty, dostosowane do różnych grup odbiorców,

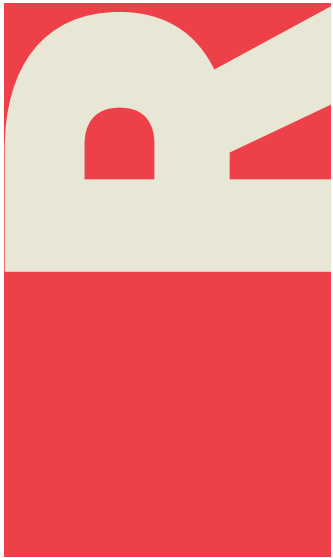
- można budować partnerstwa, aby np. na zasadzie barteru korzystać wspólnie z zakupionego sprzętu lub dzielić daną przestrzeń oraz szukać wolontariuszy lub innych osób gotowych pomóc nam w planowanych działaniach.

Co da się zrobić w instytucji w obszarze dostępności, mając niewielkie środki finansowe?

Można rozkładać inwestycję na etapy, szkolić się, korzystać z bezpłatnych rozwiązań. Niewielkich nakładów wymaga też część rozwiązań architektonicznych, np. oznaczenia kontrastowe, zmiana poziomów klamek.

Czy lepiej zrobić coś prowizorycznie, jeśli jest to jedyna możliwość w danym momencie, czy poczekać, aż znajdą się środki w budżecie i będzie można zrobić to zgodnie ze standardami?

W przypadku infrastruktury lepiej jest poczekać, nie robić czegokolwiek, byle jak. Zastosowane rozwiązania powinny być zgodne ze standardami dostępności, atestowane i bezpieczne. Zamiast prowizorycznego podjazdu, lepiej będzie umieścić jasny komunikat opisujący, jak wygląda wejście do budynku. Można natomiast drukować informacje, czy oznaczenia, nawet jeśli będą wciąż wersją prowizoryczną, nikomu nie zaszkodzą, a mogą ułatwić dostęp do instytucji.

10. WSPÓŁPRACA W DOSTĘPNOŚCI

Pytając o współpracę z innymi podmiotami na polu dostępności, spotkaliśmy zarówno bardzo pozytywne, jak i negatywne przykłady. Najbardziej niezrozumiałą sytuacją jest brak współpracy (w prawie wszystkich badanych instytucjach) z koordynatorami_kami i zespołami do spraw dostępności w jednostkach samorządu terytorialnego, o czym mówili prawie wszyscy badani. Współpracy brakuje właściwie na wszystkich polach, instytucje nie dzielą się swoimi doświadczeniami w budowaniu dostępności, chociaż każda z nich przechodzi tę samą właściwie drogę. Wszyscy też deklarują, że chcieliby uczyć się od siebie nawzajem, korzystać z dobrych praktyk, sprawdzonych rozwiązań. Badanie dostarczyło nam jednak również przykładów na to, że da się zrobić bardzo dużo, mając bardzo skromne środki na dostępność, ale skutecznie angażując działające na miejscu instytucje i organizacje, aktywistów_tki oraz wolontariuszy_ki, a wszystko to dzięki przekonaniu i energii jednej osoby. Bez prób pozyskania partnerów nic się na pewno nie wydarzy, ale wystarczy jedno pozytywne doświadczenie i sieć kontaktów, o którą nietrudno zwłaszcza w małych miejscowościach, żeby przetrzeć szlaki i wspierać się wzajemnie w działaniu.

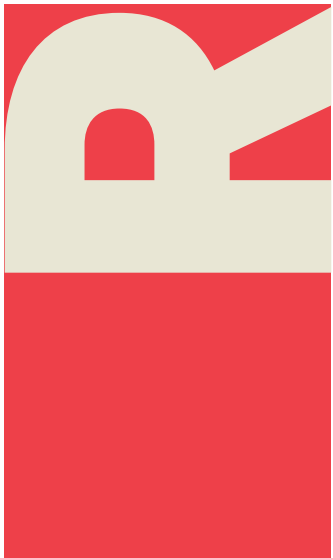
Jakie lokalne podmioty warto zapraszać do współpracy z instytucjami kultury, żeby działać skuteczniej na polu dostępności?

Organ zarządzający, inne urzędy, organizacje pozarządowe, organizacje pomocowe (OPS, PCPR, WTZ, domy dziecka, domy spokojnej starości), szkoły, przedszkola, związki wyznaniowe,

inne instytucje kultury, grupy nieformalne/ zrzeszenia działające w środowisku osób, do których chcemy dotrzeć z działaniami dostępnymi, aktywiści_słki społeczni_e, osoby cieszące się autorytetem w społeczności lokalnej (mogą się stać ambasadorami_kami naszej idei), badacze_ki, media, przedsiębiorcy_czynie.

Czy istnieją rozwiązania/ sprzęty/usługi, służące dostępności, które można dzielić z innymi lokalnymi instytucjami?

Tak, np. słuchawki do audiodeskrypcji, przenośna pętla indukcyjna, osoby asystujące, tłumacze_ki, wspólne szkolenia, warsztaty.

11. WSPARCIE W DZIAŁANIACH NA RZECZ DOSTĘPNOŚCI

Jednym z największych problemów instytucji kultury, zwłaszcza w mniejszych miejscowościach, jest brak wsparcia w działaniach na rzecz dostępności. Brakuje przede wszystkim pomocy w docieraniu do wiedzy. Koordynatorzy_ki mają wiele problemów z tym związanych, poczynając np. od rozszyfrowania pojęć, które zapisane są w ustawie, poprzez informacje o konkursach i dotacjach, z których mogłaby skorzystać instytucja, a kończąc na rekomendacjach odnośnie do wykonawców działań z zakresu dostępności. Wielokrotnie zgłaszali_ły więc potrzebę stworzenia bazy podmiotów sprawdzonych w realizacji działań na rzecz dostępności dla instytucji kultury oraz bazy wiedzy, z której mogliby korzystać.

■ Do kogo mogą zwracać się instytucje kultury, poszukując wsparcia w obszarze dostępności?

Do organizatora, urzędów i organizacji pomocowych, w szczególności OPS, PCPR (mają doświadczenia i dotacje na programy wspierające dostępność), NGO'ów zajmujących się dostępnością, do samych osób, których niepełnosprawność dotyczy (o wsparcie np. konsultacyjne, doradcze, testowanie, pilotaż), przedsiębiorców_czynie, mediów.

■ Jakie szkolenia w zakresie dostępności powinni przejść pracownicy instytucji kultury?

- Warsztaty komunikacji (w tym komunikacja cyfrowa z Osobami z Niepełnosprawnościami)
- Bezpieczeństwo i ewakuacja Osób z Niepełnosprawnościami (także podczas imprez plenerowych)

- Wsparcie osób w spektrum autyzmu
- Warsztaty „Kultura Głuchych”
- Tworzenie dostępnych dokumentów cyfrowych
- Warsztaty empatii i komunikacji (w tym asertywnej), wrażliwości w temacie dostępności dla osób doświadczających kryzysu bezdomności, innych osób wspieranych przez asystentów albo pracowników socjalnych
- Innowacyjne narzędzia w edukacji kulturalnej (np. wspieranie procesów kreatywnych, storytelling, nowe technologie)

jakich konkursów dotacyjnych, programów i innych dotyczących dostępności mogą skorzystać instytucje kultury?

- Kultura Dostępna (Narodowe Centrum Kultury)
- Infrastruktura domów kultury (Narodowe Centrum Kultury)
- Edukacja kulturalna (Narodowe Centrum Kultury)
- Kultura cyfrowa (Departament Własności Intelektualnej i Mediów MKDNIŚ)
- Kultura bez barier - liderem programu jest PFRON
- Dostępność plus - źródłami finansowania są fundusze europejskie oraz publiczne środki krajowe (budżet państwa, środki jednostek samorządu terytorialnego, środki PFRON)
- Budżet Obywatelski Mazowsza (Samorząd Województwa Mazowieckiego)
<https://bom.mazovia.pl/>
- Konkursy ofert na realizację zadań publicznych w woj. mazowieckim
<https://www.dialog.mazovia.pl/wspolpraca/konkursy-ofert?fbclid=IwAR317zFFfo-vURhU5wmEc0GWdQgCz6LRP8pBJIdubdHiwGgXyN09031-9I4>

Jakie dokumenty / raporty / inne teksty dotyczące dostępności warto przeczytać?

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r.
<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>
- Rezolucja ONZ nr 61/06 z dnia 13 grudnia 2006 r.: Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych.
http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/Konwencja_Praw_Osob_Niepelnosprawnych.pdf
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. z 1994 r. nr 89, poz. 414).
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940890414>
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. z 2003 r., nr 33, poz. 270).
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20020750690>
- Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz.U. z 2019 r. poz. 1696).
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190001696>
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się (Dz.U. z 2011 r., nr 209, poz. 1243).
<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20112091243>
- Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz.U. 2019 poz. 848).
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190000848/T/D20190848L.pdf>
- Publikacje Fundacji Kultura bez Barrier
<https://kulturabezbarier.org/publikacje/>
- Głusi i słyszący – otwarte kultury i przestrzeń dialogu? Raport z badań Mazowieckiego Instytutu Kultury.
<https://www.flipsnack.com/MIKwaw/g-usi-i-s-ysz-cy-otwarte-kultury-i-przestrze-dialogu.html>
- Badanie preferencji i potrzeb kulturalnych osób niewidomych i słabowidzących zrealizowane na zlecenie Mazowieckiego Instytutu Kultury.
<https://www.mazowieckieobserwatorium.pl/badania/4751-zobaczmy-co-w-miku.html>
- Sytuacja osób głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. g/Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich.
https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Raport_Sytuacja_osob_poz%203_srodki_2%20XII.pdf

- Snapshot dla dziennikarzy. Nie Bądź Głuchy na Kulturę.
http://www.kulturagluchych.pl/photos_cms/PDF/snapshot_6.pdf
- Europejskie standardy przygotowania tekstu łatwego do czytania i zrozumienia.
<https://www.power.gov.pl/media/13597/informacja-dla-wszystkich.pdf>
- Przewodnik po wrocławskich standardach dostępności kultury i wydarzeń. Jak umożliwić uczestnictwo w kulturze osobom z niepełnosprawnościami i seniorom.
https://www.mops.wroclaw.pl/attachments/article/1887/Przewodnik_MONO_01.pdf
- Wrocławskie standardy dostępności kultury i wydarzeń. Jak umożliwić uczestnictwo w kulturze osobom z niepełnosprawnościami i seniorom.
https://www.mops.wroclaw.pl/attachments/article/1887/Standardy_WCAG.pdf

■ Na jakie strony www / blogi / vlogi / fanpage itp. związane z dostępnością warto zajrzeć?

- <http://niepelnosprawni.gov.pl/>
- <https://bip.brpo.gov.pl/>
- <https://www.pfron.org.pl/>
- <https://kulturabezbarier.org/>
- <https://polskabezbarier.org/>
- <https://adapter.pl/>
- <https://mik.krakow.pl/dzialania/malopolska-kultura-wrazliwa/>
- <https://polskabezbarier.org/blog/>
- <https://www.youtube.com/c/WarszawskaAkademiaDost%C4%99pno%C5%9Bci/videos>
- https://www.youtube.com/channel/UCxptU_zqBpqQnBXX_Q29oPw
- <https://blog.rodzicwmiescie.pl/>
- <https://issuu.com/towarzystwoinicjatywtworczyche/docs/rady-seniorow-w-dzialaniu>
- <https://www.gov.pl/web/dostepnosc-cyfrowa>
- <http://www.kulturagluchych.pl/>
- <https://kulturawrazliwa.pl/>
- <http://ppp.uni.wroc.pl/>

- <https://www.jasnopis.pl/>
- <https://dozabawy.logios.dev/>

■ Na co zwrócić uwagę, przygotowując deklarację dostępności instytucji kultury?

Deklaracja musi dotyczyć konkretnej placówki, a nie być dokumentem powielonym z innych instytucji. Powinna być czytelna, uczciwa, napisana prostym językiem i zawierać jak najwięcej konkretnych, użytecznych informacji dla odbiorców.

12. ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

Zdajemy sobie sprawę z obszerności tematyki związanej z dostępnością/otwartością instytucji kultury. Wiemy, że w powyższym dokumencie zaznaczyliśmy jedynie pola do dalszej pracy wszystkich podmiotów związanych z tworzeniem świadomego i przyjaznego społeczeństwa opartego na wartościach kultury wspólnotowej, niewykluczającej.

Wierzymy, że każdy proces zmiany zaczyna się od refleksji osobistej, wejścia w siebie, zweryfikowania wiedzy, zadania sobie pytań i poszukania na nie odpowiedzi.

Mamy nadzieję, że pomoże w tym ilustracja autorstwa Bogny Brewczyk. Z iloma osobami z tej ilustracji spędziłeś_aś ostatnio czas? Rozmawiałeś_aś? Poszedłeś_łaś na spacer? Ile z tych osób opowiedziało Ci o swoich marzeniach, planach? Z iloma mógłbyś_łabyś wspólnie kreować lokalną rzeczywistość?

Dziękując za czas
poświęcony na
zapoznanie się
z naszym raportem,
życzymy bogactwa
refleksji na poziomie
osobistym,
zawodowym
i społecznym.

